

М. С. Тимошик

Видавнича справа

ВИДАВНИЧА СПРАВА – сфера суспільних відносин, що поєднує в собі організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність юридичних і фізичних осіб, зайнятих створенням, виготовленням і розповсюдженням видавничої продукції. Під час становлення Української Держави у книговидавн. справі спостерігалася тенденція до занепаду. На це вказує динаміка випуску друк. продукції в державі на душу населення (у прим.): 1990 – 3,2; 1991 – 2,6; 1992 – 2,4; 1993 – 1,7; 1994 – 1,01; 1995 – 1,33; 1996 – 1,01; 1997 – 1,1; 1998 – 0,88; 1999 – 0,33; 2000 – 0,89; 2001–02 – 0,9. Для порівняння: у цар. Росії (за даними 1913) на душу насел. щороку виходило друком дві книги, за роки існування Рад. Союзу – чотири. У розвин. країнах Заходу цей показник сягає 14–16 назв. Частка вітчизн. книги на внутр. ринку продовжує скорочуватися. Якщо 1999 у вільний продаж надійшло (без урахування видань за держ. замовленням та відомчих – для служб. користування) бл. 9 млн прим. книг, то 2000 – на мільйон менше (для порівняння: у Польщі – 150, у Росії – 300 млн прим. книг за рік). Нестачу вітчизн. книги активно заповнює книжк. продукція, випущ. сусідами (бл. 55 млн книжок, які щороку завозяться в Україну для перепродажу, – передусім з Росії та Білорусі). Росія в односторон. порядку скоротила поставки товарів, визнаних нею стратег. сировиною (насамперед паперу). Призупинилася діяльність низки видавництв. Саме тоді творча, наук. і видавн. еліта вирішила привернути увагу держ. чиновників та громадськості до проблем нац. книговидання відкритим зверненням. 1991 ВР прийняла постанову щодо держ. захисту книговидання та преси України в умовах переходу до ринк. економіки, згідно з якою КМ доручено передбачити пільг. оподаткування видавництв і торг. організацій, які видають та реалізують україномовну літературу. 1992 від сплати податку звільнилися ті видавництва, що здійснювали випуск літ-ри українською мовою та мовами нац. меншин, якщо ця література становила не менше 70 % їхнього заг. виробництва. Новий склад КМ скасував цю пільгу для вітчизн. видавництв 1994. Укр. книга в умовах різкого зменшення держ. замовлення, відсутності дотацій та пільг була економічно не вигідною. Особливо загрозливою ця тенденція стала 1996, коли Росія запровадила нульову ставку податку доданої вартості на друк. продукцію. Україна ж навпаки довела цей податок до 20 %. Під час розроблення 1995 проекту Закону України «Про захист інформ. простору України, держ. підтримку ЗМІ і нац. книговидання та соц. захист їх працівників» були спроби відновити існуючу до 1994 законодавчу норму про пільги для видавництв. Наприкінці 90-х рр. 20 ст. за

назвами і накладами до крит. межі знизилася кількість освіт. та наук. видань, що спричинило поглиблення кризи освіти і науки в державі; припинилося бюджетне фінансування б-к і цільових видавн. проектів для забезпечення поповнення фондів б-к. Україна стала джерелом прибутків для видавництва країн ближ. зарубіжжя, які, використовуючи податк. тиск влади в Україні на влас. виробників та протекціоніст. закони своїх держав, мають змогу поставляти до нашої держави значно дешевшу та якіснішу в полігр. відношенні книжк. продукцію; втрачаються кваліфіков. фахівці, знижується заг. фах. рівень видавн. сфери, зростає кількість підприємств, які припиняють видання книжок і перепрофілюються; прогресує занепад полігр. підприємств, спричинений знач. зменшенням замовлень, а також технол. старінням устаткування, пов'яз. із браком коштів на його модернізацію; зросла собівартість укр. книги. Наприкінці 90-х рр. стало зрозумілим, що розвиток книговидавн. галузі в державі гальмує недосконале законодавство. Закон України «Про видавничу справу», затв. ВР 1997, так і не запрацював. Закон і далі консервував систему оподаткування вітчизн. книги, яка не давала їй можливість конкурувати із зарубіж. виданнями. Законопроект «Про внесення змін та доповнень до деяких законів України з питань оподаткування в частині, що стосується видавн. справи» прийнято 2001, але закон було відкликано. У листопаді 2002 ВР України прийняла Закон «Про держ. підтримку книговидавн. справи в Україні». Президент держави наклав вето на закон. Після не підписання главою країни і 2-го варіанту закону, ВР пододала вето Президента. Уряд В. Януковича не виконував до липня 2004 рішення про введення в дію цього закону від 1 січня 2004. Законом «Про Держ. бюджет України на 2004 р.» реалізацію передбачуваних для нац. книговидання пільг укотре зупинено. Тривають процеси структуризації за темат. і типол. ознаками у групі видавництв різної форми власності. Йдеться про проблеми видавн.-редакц., творч. характеру. Відпрацьовану в Україні систему книгорозповсюдження, яка давала змогу через мережу об'єдн. «Укркнига» поширювати друк. слово, було ліквідовано. Виникла потреба створення альтернат. дистрибуц. мережі, пошуку нових форм і методів роботи з потенц. покупцем, замовником чи споживачем друк. продукції. Чит. смаки і тиражні потоки видань від поч. 90-х рр.: сексуал.-ерот. літ-ра; видання істор. тематики; тематика сучас. історії; твори класиків детектив. жанру; романи жахів; література легкого жанру; кримін.-бандитська; видання творів, за якими демонструвалися телесеріали; ділова література ринк. тематики; література з вивчення іноз. мов; комп'ютерні, словник., довідк., краєзнав.-турист. видання. Зберігається тенденція до збільшення чит. попиту на літературу ділового, професійно зорієнтов. блоку. Домінує навч., довідк., наук. книга: першість за назвами і накладами утримують видання, адресов. учням заг.-осв. шкіл, студентам і вчителям. Тематично різноманітнішою стала література ринк. тематики: право, економіка, менеджмент, маркетинг. Користуються попитом ілюстров. галуз. довідники, енциклопедії. Формується темат. блок літ-ри мас. попиту сучас. вітчизн. авторів. Феномен сучас. укр. письменників – А. Куркова, Ю. Андруховича, М. і С. Дяченків, твори яких за кордоном потрапляють у першу десятку списків книжк. хіт-парадів,

спонукали наших видавців піти на ризик і спробувати переконати укр. читача купувати книги вітчизн. авторів (напр., книга Ю. Рогози «День народження Буржуя»: тираж 70 тис. прим. реалізовано за кілька місяців). За даними Книжк. палати України, питома вага україномов. видань у заг. кількості випущ. книг 1991–95 становила (у %, відповідно за назвами і накладом): 1991 – 33,8 і 53,8, 1992 – 35 і 34,9, 1993 – 41,5 і 45,4, 1994 – 43,8 і 40,1, 1995 – 47,1 і 47,7. Від 2000 на укр. книговидавн. ринку панівне становище посіла російськомовна книга (з урахуванням завезеної з-за кордону: бл. 90 % – за назвами, 70 % – за накладом). Україномовна книга у більшій кількості стала проникати на сх. й пд. терени держави. Але таке пожвавлення спостерігається переважно у блоці навч. та дит. літ-ри. Низка регіон. видавництв боролися за право видання тираж. україномов. підручників. Книги українською мовою активніше стали готувати до друку видавці з Росії. Кілька рос. видавництв одержали від Міністерства освіти і науки України грифи на видання шкіл. підручників; інші випускають яскраво оформлені україномовні дит. видання – казки, енциклопедії, довідники. На ярмарк. і фестивал. книжк. акціях пожвавилася діяльність б-к щодо придбання україномов. книжок. Передусім, для ВНЗів – як держ., так і особливо недержавних. Більше коштів виділяється з держ. та ін. фондів і для публіч. б-к у регіонах (літ-ра навч. плану). В укр. суспільстві сформовано високий попит на укр. книгу – навч., наук., пізнав., довідк., художню. Відчувається інформ. вакуум щодо того, хто, де і що видає. В умовах, коли переважна більшість мас. центр. і місц. газет практично ігнорують рецензію на укр. книгу, нагал. стала потреба відновлення друк. органу на зразок колиш. «Друга читача», якому б надавалася держ. підтримка і тематика якого мала б держ. характер. Україна починає відчувати вплив щоріч. ярмарк. буму у книжк. справі. Центри таких виставок-ярмарків – у Києві, Львові, Одесі і Харкові. Див. [Видавництва](#).

Рекомендована література

1. Видавнича справа в Україні. 1991–1996: Бібліогр. показч. К., 1996;
2. Про захист національного ринку книговидання // Мат. слухань у Комітеті ВР України з питань культури і духовності. К., 2000;
3. Національна книга: Нинішній стан, його причини, наслідки і перспективи. К., 2000;
4. Сенченко М. Світове книговидання і випуск творів друку в Україні // Друкарство. 2003. № 3;
5. Тимошик М. Історія видавничої справи. К., 2003;
6. Його ж. Видавничий бізнес: Погляд журналіста, видавця, вченого. К., 2005.

Бібліографічний опис:

Видавнича справа / М. С. Тимошик // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-33943>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).